

A kutatás kezdete

2012-ben azzal a szándékkal indult kutatásunk, hogy három olyan empirikus terepen vizsgáljuk meg a részvételi városfejlesztési folyamatokat, amelyek akkor kiemelkedő jelentőségűek voltak Pécsen: az akkor már tíz éve időszerűnek tartott szociális városrehabilitációt, a lezáruló kulturális főváros programot, valamint az akkor éppen induló, részvételinek szánt városfejlesztési koncepció és stratégia tervezési folyamatot terveztük vizsgálni. Akkor még nem lehetett tudni, hogy a 2003 és 2015 között kibontakozó három városfejlesztési folyamat összehasonlító elemzésével egyben egy egész korszakot, a projektesített redisztribúció 2000-es évek elején kezdődő (Kovách, Kristóf, 2005; Kovách 2007; Kovách 2008; Gerő, Kovách 2015) és a városi társadalom kontextusában 2015-től jelentősen átalakuló korszakát is megragadjuk. A 2015-ben induló Modern Városok Programmal ugyanis sok szempontból új fejezet nyílt a városfejlesztésben: a fejlesztési források központi kormányzati kihelyezésének logikája a projektesített redisztribúcióval szemben a hagyományos redisztribúció terepére helyezte vissza a városi társadalmak szereplőit, mind a fejlesztési stratégiák, mind a fejlesztési projektek tekintetében (Czifrusz et al., 2015; Pálné, Mezei 2016).

A kutatás kontextusa: A projektesítés folyamata, következményei és szerepe az európai centrumokban és perifériákon

A kötetben bemutatott esettanulmányok annak a tágabb problémának a vizsgálatához is hozzájárulnak, hogy milyen következményei vannak Európa periférikus városi társadalmában a projektesítésnek, az európai társadalmakat a közelmúltban jelentősen átalakító folyamatnak (Sjöblom et al. 2006; Sjöblom et al. 2012; Böröcz, Sarkar 2005; Kovách, Kristóf 2007; Kovách 2008, Czibere, Kovách 2013; Mezei 2015, 2016). A projektesítés a redisztribúció új formája az európai térségben: a közsféra, az üzleti és civil szervezetek hagyományos bürokratikus hierarchiái alakulnak át rövid távú projektek hálózatosan együttműködő résztvevőinek rendszerévé. A korábbi intézményi szerkezetek finanszírozásában egyre hangsúlyosabbá válik a kemény költségvetési korlátokkal operáló projektfinanszírozás, szemben a hagyományos redisztributív normatívákkal, támogatásokkal, illetve a piaci szereplők estében a tőkefinanszírozással. A projektek a költségvetés mellett a megvalósítandó tevékenységeket is szigorú keretekbe rendezik, mind a szereplők együttműködéseit, mind az időkereteket illetően. A poszt-szocialista átalakulás során a globális kontextus neoliberais piacosítási folyamatai (Bohle, Greskovits 2012; Eyal, Szelényi, Townsley 1998) mellett az európai kontextus projektesítő hatása is érvényesült (Kovách, Kristóf, 2007), már az előcsatlakozási programok időszakában, de különösen 2004, az uniós csatlakozás óta. A poszt-szocialista kapitalizmusok sokféleségét az integráció ezen három módozatának egymásra hatása hozza létre: a piac, a hagyományos redisztribúció és annak új változata, a projektesített redisztribúció (Gerő, Kovách 2015). A poszt-szocialista kapitalizmusok közép-európai, visegrádi modelljében a piaci logikát erőteljesen ellensúlyozza a redisztribúció mindkét típusa, kialakítva a „beágyazott neoliberalizmust”, szemben a piac központú balti „neoliberalizmussal”, illetve a hagyományos redisztribúcióra erősen építő szlovén „neokorporativizmussal” (Bohle, Greskovits, 2012). A Közép-Európát megosztó regionális törésvonalak (Füzér 2013a, 2015) más és más strukturális kényszereket jelentenek a komplex ipari és szolgáltató fejlődési zónán belül, illetve azon kívül elhelyezkedő térségek számára: az egykori szocialista gazdaság ipari hagyatékára és képzett munkaerejére épülő transznacionális vállalati háló Dél-Lengyelországtól indulva fedi le Csehországot, Nyugat-Szlovákiát, valamint Észak-Nyugat- és Közép-Magyarországot (Bohle, Greskovits, 2012). A visegrádi országok azon régióiban, amelyeket jórészt elkerült a külföldi, illetve a hazai működő tőkebefektetés, az európai uniós fejlesztési források kiemelkedő jelentőségűvé váltak mind a közsféra, mind az üzleti szféra számára.

Pécs, a dél-dunántúli régió központja, ennek a fél-periférikus közép-európai fejlődési zónának a perifériáján helyezkedik el: a város térségét csekély külföldi, illetve hazai működő tőkebefektetés, a

reindusztrializáció alacsony foka és a szocialista ipar leépülése során elveszített állások visszapótlásának lassú üteme jellemzi. Ennek következtében a 2004-2015-ös időszakban a projektesített redisztribúció relatív jelentősége a Pécssett – csakúgy, mint a hozzá hasonló helyzetben lévő városokban -- nagyobb volt, mint általában a poszt-szocialista régiók többségében: ezen strukturális kényszerekre reflektálva neveztük el az ezredforduló utáni Pécsset projektesített városnak.

A kutatás elméleti kerete: A társadalmi tőke három típusa és szerepe a projektesítés folyamatában alkalmazott tőkekonverziós stratégiákban

Vizsgálatunk homlokterében azonban nem az egyes városfejlesztési projektek, hanem a projektesítés társadalmi, politikai folyamata áll. Pierre Bourdieu tőkeelmélete (Bourdieu 1984, 1986) a gazdasági, kulturális és társadalmi tőke felhalmozásáról, illetve a tőkekonverziós stratégiákról alkalmas arra, hogy mind a vizsgálatunk empirikus terepét jelentő városfejlesztési folyamatokat, mind a tágabb poszt-szocialista átalakulási folyamatokat (Eyal, Szelényi, Townsley 1998) komplexen ragadjuk meg, azonosítva a kiemelkedő szerepet játszó kollektív aktorokat és az osztályformálódás jelenségeit.

Elemzésünkben központi szerepet kap a társadalmi tőke, amely mind a kortárs társadalomtudományokban, mind a fejlesztéspolitika világában sikerfogalommá vált (Füzér 2015, 2016). A többi tőkefajttal összevetve a társadalmi tőke legfontosabb tulajdonsága, hogy kevésbé egyénhez kötött: kifejezetten társadalmi természetű erőforrás, amely lehetővé teszi az emberek közötti együttműködést a legkülönbözőbb csoportokban, illetve a csoportok között. Három jól elkülöníthető szociológiai dimenzió, a bizalom, az együttműködési normák és a kapcsolathálózatok mentén a különböztetem meg a társadalmi tőke három típusát: a megkötő (bonding), az összekötő (bridging) és az összekapcsoló (linking) társadalmi tőke ideáltípusait. Ahogy azt korábbi írásaimban kifejtettem (Füzér 2015, 2016) a megkötő és az összekötő társadalmi tőke megkülönböztetésére az interperszonális bizalom mentén van lehetőség: a megkötő társadalmi tőkét a partikuláris, bizonyos társadalmi csoportok (család, egyes etnikai, vallási közösségek) határainál lezáruló, szűk bizalmi rádiusz jellemzi, a hozzá kapcsolódó, erős csoportkohéziót adó (bonding) együttműködési normákkal. Ezzel szemben az összekötő társadalmi tőke az általánosított interperszonális bizalmon alapul, tágra nyíló rádiusza átível (bridging) a társadalmi csoportok határain és együttműködési normái révén kialakít(hat)ja a spontán társadalmi szerveződések széles körét, valamint egyfajta „társadalmi kenőolajként” a csoportokon belüli és azok közötti olajozott együttműködést. Az összekapcsoló társadalmi tőke az interperszonális viszonyoktól elemelkedve, a modern társadalmak egyre komplexebb intézményi szférájának működésében mutatkozik meg, az intézményesített bizalomra és az intézményeket működtető, megjelenítő, képviselő intézményesített interperszonális bizalomra épülve, e két bizalmi mechanizmuson keresztül mintegy bekötve (linking) az állampolgárokat a közintézmények és a laikus felhasználókat absztrakt (esetenként teljesen deperszonalizált) rendszerek működésébe.

Elemzési keretünk alkalmas arra, hogy a projektesítés hatásaival foglalkozó szakirodalomban körülírt társadalmi csoportokat és kollektív aktorokat azonosítsuk. Kovách Imre (2007, 2008 és szerzőtársai Kovách, Kristóf 2005, 2007, Kovách, Kucerova 2006, 2009) vizsgálatai nyomán a projektosztályt, az értelmiséget és a szakértői csoportokat különíthetjük el a hagyományos politikai és gazdasági elitektől tőkekészleteik mentén. A kiemelkedően sok kulturális tőkével és jelentős összekapcsoló társadalmi tőke felhalmozással jellemezhető értelmiséget Szelényi Iván (és szerzőtársai, Konrád, Szelényi [1978] 1989, Eyal, Szelényi, Townsley 1998; Kolosi, Szelényi 2010) és más elemzők is (Bozóki 1999, Körösi 2000) nagy befolyású társadalmi csoportként írják le, amelynek habitusát a közügyek megvitatása, formálása, befolyásolása terén elhivatottság jellemzi, politikai rendszertől függetlenül. A szakértői csoportok az értelmiséggel szemben konkrét szakterületük vonatkozásában kapcsolódnak a

közügyekhez, jelentős kulturális tőkéjük és átlagon felüli összekapcsoló társadalmi tőkéjük alapján. Az értelmiség, a szakértői csoportok, valamint a hagyományos politikai elitek mellett elemzésünkben megkülönböztetjük a projektesítés következtében kialakuló új társadalmi csoportot, a projektosztályt (Kovách 2007, 2008; Kovách-Kucerova 2006, 2009): jelentős kulturális tőkéjük alapját a projektforrásokkal kapcsolatos tájékozottságuk, a pályázatok megírásával, illetve a projektek menedzselésével és megvalósításával összefüggő szakértelmük adja. A projektosztály közreműködése nélkül a kedvezményezettek nem jutának hozzá a projektek keretében elérhető forrásokhoz, így összekötő társadalmi tőkéjük olyan jelentőségre is szert tehet, hogy befolyásuk révén a helyi hatalomban is részesedhetnek (Kovách, Kristóf 2005, 2007; Csurgó, Kovách, Kucerova 2008).

A projektesítési folyamatokkal kapcsolatban kiemeli a szakirodalom a szereplők sokféleségét, a hagyományos bürokratikus igazgatás és a kormányzás modelljétől eltérő, governance típusú hálózatos együttműködések fontosságát (Faragó 2006; Somlyódyne 2008, Pálné 2010, 2011; Horváth 2015), amihez hozzákapcsolódik a fejlesztés- és közpolitika nemzetközi és európai kontextusban is bekövetkező részvételi fordulata (Grootaert 1998; Cooke, Kothari 2001; Hickey, Mohan 2004; Rose-Ackerman 2005; Adler, Sage, Woolcock 2009). A partnerség, a helyi tudások bevonása, az érintett piaci, civil és közsféra szereplők együttműködése a fejlesztések tervezésében, kivitelezésében és hosszú távú fenntartásában az európai fejlesztéspolitika kritériumává kristályosodott ki, korábban a LEADER és az URBAN programokban, jelenleg pedig a közösség által irányított helyi fejlesztés (CLLD: community led local development) és az integrált területi befektetés (ITI: integrated territorial investment) elveinek formájában. A városfejlesztés kontextusában a bevonás, a partnerség, a részvétel elvei a városrehabilitációs beavatkozások mindkét nagy területét érintően megfogalmazódtak: mind az infrastrukturális, mind az ún. soft programok keretében kivitelezhetőnek, kívánatosnak tartják a helyi szereplők, a civil szervezetek, a szakmai körök és a közsféra sokféle szereplőjének (közszolgáltatók, hatóságok, stb.) bevonását (Városfejlesztési kézikönyv, 2007, 2009).

Ez az átalakulás önmagában is társadalmi tőke érzékeny megközelítésmódot tesz szükségessé, elemzési keretünket ezért a részvételi folyamatok, partnerségek értelmezésére is alkalmas eszközzé igyekeztünk formálni: a társadalmi tőke mindhárom dimenzióját, a bizalom mintázatait, az együttműködési normák rekonstruálását és a konkrét kapcsolathálózatokat is elemezzük vizsgálatunk mindhárom empirikus terepén, megragadva a társadalmi tőke fel- és elhasználásának dinamikáját az ezredforduló utáni Pécs részvételi városfejlesztési folyamataiban.

Kutatásunknak azzal a hipotézissel fogtunk neki 2012-ben, hogy a projektesített redisztribúció egyenlőtlenségeinek reprodukcióját eredményezik majd a megvalósulóban lévő részvételi folyamatok: a szociális városrehabilitációban érintett szegregátumok lakói, a mindhárom tőkefajta felhalmozásában hátrányban lévő kirekesztett társadalmi csoportok (Füzér, Monostori 2012), kevésbé lesznek képesek megerősíteni társadalmi tőke készleteiket, mint a magasabb társadalmi státuszú, eleve jelentős társadalmi tőke felhalmozással jellemezhető helyi értelmiségi és szakértői csoportok. Kutatásunk alábbiakban részletezendő eredményei pont ennek az ellenkezőjét támasztják alá: míg az értelmiség és a szakértői csoportok társadalmi tőkéje (elsősorban összekapcsoló társadalmi tőkéje) elhasználódott a részvételi folyamatok során, addig a keleti városrész szegregátumainak helyi társadalmában jelentősen erősödött mind az összekötő, mind az összekapcsoló társadalmi tőke, utóbbi a városi társadalom szélesebb, a szociális városrehabilitációs fejlesztési koalícióban érintett szereplői körében is. Ez az eredmény különösen annak a fényében figyelemre méltó, hogy a magyar társadalom társadalmi tőke készletével és a részvételi folyamataival kapcsolatos vizsgálatok az összekötő társadalmi tőke általános gyengeségét, és a részvétel tipikusan alacsony szintjét állapítják meg (Utasi 2002, 2008, 2013): miért és hogyan sikerülhetett mégis

érdelemleges eredményekkel járó módon bevonni a szegregátumok helyi társadalmait és számos más városi szereplőt a szociális városrehabilitáció helyi fejlesztési koalíciójába? Elemzésünkben erre keressük a választ.

A kutatás módszere: A projektesített városfejlesztés négy modellje

Módszereinket tekintve esettanulmány megírására vállalkozunk, azonban vizsgálatunkat nem három részvételi városfejlesztési folyamat egyszerű narratív rekonstrukciójára és bizonyos szempontok szerinti összehasonlító elemzésére alapítjuk, hanem arra a négy ideáltípusra, amelyeket elméleti keretünk alapján már korábban kialakítottunk (Füzér 2013b): a közösségi fejlesztés, a kedvezményezettség, a klientúra, illetve a politikai megszállás modelljeiben eltérő módokon kapcsolódik össze a társadalmi tőke három típusa a kollektív szereplők közötti interakciókban. Ideáltípusaink Max Weber módszertani megoldásának megfelelően nem empirikus törvényszerűségeket, avagy statisztikai összefüggéseket sűrítenek modellbe, hanem az elméleti keretünkben megfogalmazott szempontok szerint kialakítható együttműködési formák valóságban nem létezően tiszta modelljeit írják körül. A részvételi városfejlesztés együttműködéseinek négy modelljét azzal a céllal fogalmazzuk meg, hogy a vizsgált empirikus folyamatokat ezekhez az ideáltípusokhoz mérjük, leíró elemzésben számot adva arról, hogy az egyes folyamatok időszakról időszakra változóan melyik ideáltípussal írhatók le leginkább.

A **közösségi fejlesztés** modelljében a szereplők közötti együttműködéseknek önmagukat erősítő láncolatai alakulnak ki (ahogy azt a kortárs Európai Unióban idealizált részvételi forma, a közösség által irányított helyi fejlesztés elve is várja): az együttműködések felhasználják a szereplők általánosított interperszonális bizalmán alapuló összekötő társadalmi tőkét, valamint az intézményi bizalomra épülő összekapcsoló társadalmi tőkét és egyben meg is erősítik mindkét tőke fajtát. Például helyi polgárok önszerveződése a lakókönyékük biztonságának növelésére („szomszédok egymásért mozgalom” típusú informális együttműködés) sarokpontja lehet a környékükön megvalósuló köztérmeújításnak is, hiszen a szomszédságban mozgósított összekötő társadalmi tőke révén nemcsak a helyiek biztonságérzete, hanem a lakóköznyezetüket érintő más kérdésekkel kapcsolatos véleményformálási, cselekvési és együttműködési képessége is megnő. A közösségi városfejlesztés modelljében problémamentes együttműködést várunk a partnerségek, az értelmiségi, illetve a szakértői csoportok, valamint a helyi elitek, a helyi projektosztály és a közszféra intézményi szereplői között. Az ilyen együttműködések fejlesztési koalícióvá állnak össze és alkalmasak többféle léptékű és jellegű városfejlesztési folyamat támogatására a tervezés, a megvalósítás és fenntartás fázisaiban.

Második modellünk, a **kedvezményezetti** modell esetében elenyésző mértékű és kis jelentőségű részvételre számítunk: ebben a helyzetben a városfejlesztési projekteknek inkább „indikátor személyei” vagy „indikátor csoportjai” vannak, valós partnerségek helyett. A háttérben vagy a kiinduló összekötő társadalmi tőke alacsony koncentrációja áll, ami a városfejlesztési beavatkozások kedvezményezettjeinek alapvetően passzív, ill. parokiális politikai kultúrában gyökerező hozzáállásából adódik, vagy az eredetileg aktív csoportokat érintő demobilizációból. Ebben a modellben a helyi projektosztályt a helyi lakosokkal összekötő társadalmi tőke kialakulására nem kerül sor a részvétel csekély jelentősége miatt, míg az összekötő társadalmi tőke mind a projektosztályon, mind a szakértői csoportokon belül erősödik, ahogy összekapcsoló társadalmi tőkékük is, ami a politikai elitekhez köti őket. A projektforrások kedvezményezettekhez való eljuttatása „szakmailag” hatékony módon történik, a kedvezményezettek csak felhasználóként vesznek részt a folyamatban, a fejlesztések a professzionális projektosztály és a projektek megvalósításában közreműködő szakértők kezében vannak.

A **politikai megszállás** modelljében a politikai elit elfoglalja a projektosztály pozícióit, megtörve annak összekötő és összekapcsoló társadalmi tőkéjét, hogy megerősítse saját összekapcsoló társadalmi tőkéjét választói, illetve a gazdasági elit irányába. A részvétel a választók mobilizációjának logikája alá rendelődik, a projektforrások pedig a politikai hatalmi pozíciók megszerzésnek és megőrzésének eszközévé válnak. A projektosztály és a szakértők szerepe a fejlesztések adminisztratív támogatására korlátozódik.

Végül a **kliensi** modellben a projektosztály jutalomként adományoz projektjavakat (általa vagy a politikai elit által) kiválasztott klienseknek, ami szelektíven, a patrónus-kliensi viszonyok keretei között megerősíti ugyan az intézményesített interperszonális bizalmat, ugyanakkor aláássa az intézményi bizalmat elsősorban a fiduciárius, azaz minden érintett iránt viselendő felelősség együttműködési normájának megszegése miatt. Ez a modell nem teszi lehetővé, hogy a projektosztály körében kialakuljon a hozzáértésen alapuló erős szakmai ethosz a részrehajlásra kényszerítő kontextuális nyomás miatt.

Eredmények, következtetések

Mivel elemzésünk esettanulmányokon alapul, értelemszerűen nem vállalkozhatunk a belőle levonható következtetések teljes körű általánosítására. Mindazonáltal az esettanulmányokban összehasonlított három, részben hasonló, részben eltérő feltételrendszerű részvételi városfejlesztési folyamat ideáltípusaink mentén történő összevetése fontos tanulságokkal szolgál a részvételi folyamatok korlátaival, lehetőségeivel kapcsolatban, valamint adalékot biztosít a projektesítés folyamatának empirikus feltérképezéséhez.

fejlesztési modell	Európa Kulturális Fővárosa	városfejlesztési stratégia tervezés	szociális városrehabilitáció
közösségi fejlesztés	2003-2005: értelmiségiek összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke befektetése (konferenciák, újságcikkek); döntéshozók, értelmiségiek összekapcsoló társadalmi tőke építése (pályázati kabinet)	2011-2012: összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke építés a szakmai önszerveződés köreiben (Városkooperáció); összekapcsoló társadalmi tőke építés a Koordinációs Testületben részt vevő szereplők körében	2012-2015: összekötő és összekapcsoló társadalmi tőkebefektetés és építés a community coaching révén megszerveződő helyi munkacsoportokban; összekötő társadalmi tőke építés a szociális városrehabilitáció projektosztályában (Máltai Szeretetszolgálat) és a fejlesztési koalícióban

	2006-2012:	2013-2014:	2003-2012:
kedvezményezett fejlesztés	összekapcsoló társadalmi tőke gyarapodása projektosztály körében (fejlesztési ügynökségek); értelmiség demobilizálódása, intézményi bizalmának megrendülése, összekapcsoló társadalmi tőkének eróziója; kis léptékű partnerségi részvétel az EKF programok terén, minimális összekötő társadalmi tőke erősítő hatással	a tervező szakértők műhelymunkája, összekötő társadalmi tőke építése; szakmai önszerveződések demobilizálódása, intézményi bizalmának megrendülése, összekapcsoló társadalmi tőkének eróziója; projektesített partnerség minimális összekapcsoló társadalmi tőke erősítő hatással	Borbála program: szociális városrehabilitációs kísérleti program, a helyiek kisléptékű bevonásával, összekötő (szomszédsági) társadalmi tőke erősítő hatással; Jelenlét Program: kliens alapú intenzív szociális munka, megkötő társadalmi tőke erősítő hatással

Saját szerkesztés.

A részvétel sokat tud hozzátenni a városfejlesztési folyamatok minőségéhez, városi társadalom alakító erejéhez, de nagy az időigénye és a szereplők széles körének részéről az elköteleződés viszonylag magas fokát kívánja meg. Amennyiben a fejlesztési koalíció egyik vagy másik alapvető feltétel hiánya, hiányosságai miatt nem épül ki, vagy igazából nem működik, akkor a részvételre tett kísérletek kifejezetten romboló hatásúak is lehetnek, mert leépítik a helyi intézményi bizalmat, erodálják a városi összekapcsoló társadalmi tőkét, családottsághoz, kiábránduláshoz, esetleg a helyi közélettől való elforduláshoz vezetnek. A részvétel kétélű fegyver: erősítheti a városi közösségeket, de el is fordíthatja a helyi társadalmat közös ügyeitől. Eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy a részvétel eredményessége szempontjából kulcsszerepe van a részvétel folyamatára szánt kellő mennyiségű időnek és a folyamatot szervező szakemberek módszereinek, jártasságának, társadalmi beágyazottságának, valamint annak a kulcstényezőnek, hogy a helyi projektosztály szervezetileg is érintett (érdekelt és felelős) legyen az érdemi eredményekre lehetőséget adó részvételi városfejlesztési folyamatokban.

Ez a kulcstényező, a projektosztály szervezeti érdekeltsége a részvétel biztosításában, hiányzott az első két elemzett városfejlesztési folyamatból, az Európa Kulturális Fővárosa városfejlesztési folyamatából, valamint a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatból. Míg ebben a két esetben a kezdetben közösségi tervezés modellje mentén értelmezhető folyamatok a kedvezményezett modell leírható jellegű együttműködéssé alakultak át a projektesítés időszakában, addig a szociális városrehabilitáció esetében éppen ellenkezőleg történt az átalakulás. A hosszú időn keresztül kifejezetten a kedvezményezett modell mentén leírható folyamatok 2012-től kezdődően közösségi fejlesztéssé alakultak át, széles körű fejlesztési koalícióvá formálva az együttműködők sokféle szereplői csoportját, amelyen belül a projektosztálynak fontos szerep jutott. A szociális városrehabilitációs folyamatban érdekeltséggel bíró szereplők bevonása, a fejlesztési koalíció erősítése koránt sem mondható spontán folyamatnak: mind a community coaching módszere, mind

a projektmenedzsment szervezetének szervezeti kultúrája tekintetében a körülmények tudatos alakítására volt szükség a szociális városrehabilitáció pécsi modelljének sikere érdekében.

Kutatásunk eredményei alapján összességében megállapítható, hogy a projektesített redisztribúció korszakának részvételi városfejlesztési folyamatai építenek a kedvezményezettek meglévő vagy kiépülő összekötő társadalmi tőkéjére, ugyanakkor a „civil” dimenzió mellett legalább akkora jelentősége van annak, hogy a közsféra érdekeltséggel bíró szereplői is integrálódjanak a fejlesztési koalícióba. A közsféra szereplőinek bekapcsolódása feltételezi a kormányzati, adminisztratív és szolgáltatási szerepeket betöltők fiduciárius felelősségének és együttműködési képességének megerősítését (Jenei 2012; Kis, Pallai 2014). A városi kormányzatok esetében is stratégiai kérdésként kell kezelni a jó kormányzás ezen kihívását.